

Minner fra min barndomstid

Av Karl P. Ulla

Teikningar: Johan Bernt Ulla

Det første jeg kan huske fra min barndom, var de midler som mine foreldre mente var nødvendig for å gjøre meg til en god samfunnsborger. Mor brukte å holde en "skjennepreike", for å dempe på det hun kalte en "ugagnskråke"! Hun brukte ikke kropslig avstraffelse. Men når hun syntes at det blev gjort altfor meget ugagn, da truet hun med at fortelle det til far, og da gjorde hun meg oppmerksom på at det blev hårdere straffer. De straffene hun da hentydet til var det man kaldte "ei mykje" (klask på bar bak). Og "varming" av ørestolene, meget sjelden. Det første jeg husket var da far hadde vært ute på reis og kom hjem. Etter mitt skjønn hadde min oppførsel vært slik at eg hadde fortjent en avstraffelse. For å få en utsettelse krøp jeg inn under sengen, og håpet på at sinnet skulde komme til ro, og det gjorde det den gangen. Etter en stund krøp eg frem, og ikke lenge etter satt jeg på fars fang. Far fortalte ofte eventyr, og alle disse eventyrene de hadde et moralsk innhold, så som ærlighet, sparsomhet, men også motstand mot undertrykkelse.

Vi hadde et stort og rommelig hus, med god tumbleplass, og det kom vel med i de lange vinterkveldene. De voksne hadde da sine bestemte rom til garnbøting og veving, til spinning og spøting. Ungene hadde da et rom hvor de kunne herje som de vilde. Det gikk hardt ut over stolene som blev brukt til alle formål. Mest brukt som båter, for det var det som optok oss mest. Stolene blev etter hvert tynnslitt på baksiden av ryggstøet etter all kjøringa frem og tilbake på gulvet.

Så kom skolealderen. Skolen som skulde videreføre opdragelsen og gjøre oss til nyttige samfunnsborgere. Jeg husker min første skoledag på grunn av en episode som har satt seg fast i hukommelsen. Dagen på skolen begynte alltid med salmen "Med Jesus vil eg fara", at synge den kunne jeg ikke, men derimot syntes jeg selv at jeg kunne plistre. Tonen syntes jeg å kunne, og da de andre begynte å synge satte jeg i gang å plistre, til alle barnas forlystelse og til lærerens ergrelse. Jeg blev snart klar over at her måtte jeg innordne meg etter

spilletts regler. Jeg kan ikke si at skolen tok så meget av min tid, for det var mer utenfor skolen som var mer tiltrekkende og spennende. Det var enkelte fag som interesserte meg, så jeg kan ikke si at skolen var noen belastning i opveksten. Skolen var fri for det som i dag kalles mobbing. Det var ingen idrett ved skolen den gang. Men vi hadde da vår kappestrid. Ryggtak i all venlighet, klatring på garnhenger, hopping over elven og forskjellig annet. Utenom skolen gikk det mest på "Trebolius" og at leke gjemsel.

Sommeren var en herlig tid på Ulla. Selv om vi måtte være med og hjelpe til med våronn, slåttonn og potetoptaking, så var det ikke noen tvang. I varme sommere holdt vi ungene oss mye i sjøen. Det er den treningen og kunnskap jeg fikk i svømming som gjør at jeg i dag kan skrive ned disse minnene. Jeg fikk nemlig bruk for disse kunnskaper under krigen i april 1941, da jeg lå i sjøen i flere timer.

Far sin matnyttige hobby var å fiske kroppung. Som oftest måtte vi da stå opp i 4-5 tiden om morgenen. Så blev det å ro eller seile til de kjente fiskeplassene. Det blev å ro fra sted til sted etter de me som far nevnte. Disse mea i land var far godt kjend med etter sitt mange årige virke som fisker. Ca kl 18 var vi hjemme igjen. Det vart lang tid å sitte ved årene og stirre mot de forskjellige me i land. Men spenningen ved fisket gjorde at man ikke merket trettheten. Årene i båten var så godt avbalansert at det skulde ikke store kreftene til for å få fremdrift i båten.

En annen ting vi barna var interessert i var å være med på baking av flatbrød. Den tiden bakte de opp på en gang alt det flatbrød som de trengte i familien gjennom et år, og det var ikke lite. Flatbørdleivene var nesten på størrelse med en tønnebotn. Nystekt flatbrød med smør og sukker eller sirup på, ja det var delikatesse. Så vidt jeg husket så bakte de opp tre fulle tønner med flatbrød.

Julebaksten var den som satte spiss på tilværelsen. De første smultringer og fattigmenn forsvant i magen på oss unger så snart de var avkjølt. Julen var en matens fest. Gaver under juletreet blev ikke praktisert hos oss, men alle fikk noe nytt til jul, som sko og klær. Etter gammel skikk gikk ingen ut juleaften. Jeg har vært til stede ved julebord både til sjøs og til lands en hel menneskealder, men maken til julebordet juleaften hjemme har jeg aldri opplevd. At mor kunne greie å mestre alt

dette på en torvfyrt komfyr må være et mesterverk. Etter juledagene begynte selskapene. Det var skikk og bruk at slektninger på gardene kom sammen. Hver familie holdt selskap for hele slekten, både store og små. Bordene bugnet av mat, og det gikk hardt utover de små magene til den yngste generasjon.

I min første barndom, og før den tiden var der mange gamle juleskikker, som den å sitte på "vøren". Det var når en mann ikke hadde vært på sjøen i adventstida og fått så mange som tre fisker, da skulde han sitte på "vøren" (i fjøra) julaften mens de andre spiste juleribbe. Denne skikken kan ikke jeg huske blev praktisert, for det var ungdommene som tok seg av slikt. Hadde budeien som stelte i fjøset ikke noen ku som hadde båret kalv i adventstiden, så skulde hun på gjødseldungen. Det var mange gjenter som måtte på gjødseldungen selve juleaften. Om tjenestegjenter hadde håndarbeid som sytøi, strikktøi, vev eller annet håndarbeid som ikke blev ferdig til jul, så kunne hvem som vilde ta disse gjenstander opp i sotluken, på "randåsen" hette det fra gammel tid. Tjenestegjentene som hadde sin første jul på Ulla, måtte ut i "Påskestøvå" på selve juleaften, det var gammel skikk. "Påskestøvå" det var en liten berghule på vestsiden av Hornhammeren. Det var mye moro med dette, selv om det kunne være hardbale midtvinters.

Under sild- og torskefisket var det stor trafikk av båter gjennom Ullasundet. Selv om det var mørkt så visste vi ungene hvilke båter som kom gjennom sundet, for vi kjente dem på motorlyden. Vi kjente alle båtene som gikk her, og når de kom inn fra havet kunne vi nesten nøyaktig si hvor meget fisk de hadde om bord. Torskefisket var det mest spennende. Den tiden blev torsken verket og saltet i nausta og i sjøbuder her på Ulla og i Ullahammer. Når fisket var serdeles godt blev det mange travle arbeidsdager. Her ved nausta vart fisken båret i "kaser" fra dorryen fram i naustet. Når det var lav sjø, blev det langt å bære fisken fram i naustet. Og hver mann i båtlaget hadde da sin "kase" på ryggen og bar fisk. Når fisken var kommet opp i naustet så var det kvinnfolk som tok seg av arbeidet med sløyning, verking og salting av fisken. Om våren blev fisken vasket og den vart lagt ut over berga til tørking. Det blev da arbeid for både store og små i familien med å legge fisken ut over berget, og legge den sammen igjen og dekke over med presenning og en spesiell fiskeflake med stein oppå.

Fiskeflakene vart som et tak som vernet fiskeladet mot regn. Når båtene dreiv linefiske måtte vi ungene være med og egne liner og hjelpe til med det forefallende arbeid som fulgte med linefisket.

En meget spennende sysle vi unger hadde var rakleiting. Jeg kan huske de siste årene av den første verdenskrig, det drev i land i fjæren her trelast fra skip som var krigsforlist. Det kunne være både planker, fjøler og kassebord. Av kassebord var det ofte hele bunter som drev i land, og det var garnblåser fra garnlenker, og innbundne glasskuler fra torskegarn. Det var om å gjøre å være først om morgenen når det lysnet av dag. Oppdaget vi at noen var kommet og begynt å lete for eksempel ved naustberga og Tongvika, så var det om å gjøre å komme seg ut i Kvalvika og begynne derifra. Som oftest vart det ikke store gevinsten. Fant man en gammel blåse så var det regnet som bra fangst. Noen garnkuler ga også så meget at det blev til lommelykt og til batteri. Det var ingen ufarlig sport i vinterstider med glatte berg måtte man ha en ganske god kjennskap til den risiko det var å hoppe over bergkløfter. Som sagt det var om å gjøre å fare over mest mulig, så det blev ofte tatt store sjangser. Og det blev mange kalde føtter og forfrosne ører. All denne hopping på glatte steine og over store bergkløfter hadde sin verdi senere i livet. God balansekunst på livets glattis er en god ting å ha. Og jeg går ut fra at denne trening i rakfjøren rent fysisk var en god førskole som kom vel med senere i livet. Når det var bra vær reiste vi også over til Ullaholmen. Som oftest la vi båten i Mjelkeneset eller i Mjelkestøa der det var landgangsvør. Så fulgte vi da fjøra rundt heile holmen: gjennom Skutvika, Mækjevika, utsiden av Måsehaugene, gjennom Litlegrøtet, Teistura, Røtnøyra, Sjurøyra og tilbake til båten. Fangsten blev sjelden av de store, men spenningen ved å finne noe, ja den var stor. Og vi syntes at det var vel verdt å ta turen til holmen.

Om høsten når det var mye regn, kom det småfisk opp i elva her på Ulla. Det var aure (ørret), målde, blånker og pjakk. Når det var "kvennabør" kunne elva bli ganske stor. Kvernhuselva oppe ved fjellfoten gav då drivkraft til flere kvernkaller med kverner. I slike regnversbolker var det at fisken kom opp i elven. Redskapene som blev brukt var garn i elveosen. I disse garnene kunne det til tider bli bra fangster, både når fisken gikk opp i elven og når den gikk tilbake til

sjøen. Notfiske og "lystring" (bruk av lys) og stikker kunne også gi fangst, men sjelden noe særlig utbytte. Det var nu guttungene som hadde mest glede av elven, hele sommeren var den tumleplass. Da blev "kræ" tatt både med fiskesnøre og med bare hendene under elvebaren. Hopping over elven var også en sport som ga stor fornøyelse for ungene, men til stor ergrelse for de som eiet jorden på begge sider av elven, grunnet mye tråkk.

Våren var nok den mest spennende og ikke ufarlige sport for noen av de større guttungene. Da var det leiting av fugleegg både på Ullaholmen og i hamrene i fjellsiden. På holmen var det først vipen som lagde egg, så var det tjeld og småmåse, teiste og ternen. Serlig var det meget teiste som hadde reir på holmen den tiden. De beste plassene der var Mækjevika, Litlegrøtet, Teisteura og Røtnøyra.

Like ovenfor tunet vårt er Ullahornet med sine bratte hamrer, der var det meget stormåse som hekket og vanskelig å komme til reira. Det samme var tilfelle lenger inne i Vålnipa. Vi fikk ikke lov av våre foreldre å klatre i hamrene etter egg, men fristelsen blev for stor, så advarslene vart ikke tatt alvorlig. Når jeg i dag tenker tilbake på alle de sjangser jeg tok så var det et under at alt gikk bra. Jeg var på samme stedene siden jeg blev voksen, og jeg kunne da godt forstå de advarslene som vi fikk i barnedagene. Vi klatret også etter måse-egg ute i Skjølda, og etter skarve-egg ute i Lia, der ingen kunne se hvor vi holdt til. Så lenge vi var den samme gjengen gikk alt bra, men en gang tok jeg med en gutt fra en annen bygd ut i Lia for å samle skarve-egg og betingelsen var at han ikke skulde nevne noe hjemme om hvor vi hadde vært, men opplevelsene hadde nok vært så store at han ikke holdt tett. Det endte med at jeg fikk en skjennepreken og en advarsel. Siden tok jeg aldri noen med som ikke var vandt med denne sporten. Under min oppvekst var det en ung gutt som falt utfor fjellet under eggleting ute i Skjølda, og skadet seg ganske meget. Far fortalte at for lengre tid tilbake var det en finn (lapp, kvæn) som gjætte sauer her på øya, han falt utfor hamrene i Ullahornet og slo seg i hjel. Jeg har kommet til å tenke på det at denne dristige klatring i bratte fjellhamrer i guttedagene det blev en trening og en tilvenning som for mitt vedkommende kom vel med senere i livet.

Egg som var sanket på ufarlige steder tok vi med hjem. Skarve-egg som vi sanket i de bratte hamrene i Lia, brukte vi å

koke i de som jord-hyttene som vi hadde bygd i urene oppe ved fjellfoten. Disse hyttene var bygget av torv og stein, bygd på dugnad under sameieprinsippet, som oftest 4-6 gutter i hvert lag. Taket på hyttene var av planker og bord som vi fant i fjøren. Treverket i taket blev dekket med torv. Sengene i hyttene bestod av bar og mose.

Hyttebygging. Teikning: Johan Bernt Ulla

Når det led over midten av mai måned blev kuene førde over til Ullaholmen på sommerbeite. Det blev brukt treronger og firronger til å føre kuene over sundet. Oftest var det to naboer sammen om det arbeid. Vi ungene måtte også være med og hjelpe til. De 8 gardbrukerne på Ulla hadde hvert sitt innegjerdet jordstykke på holmen, og hadde hver sin sommerfjøs. Buskapen beitet på holmen hele sommeren, som oftest til man var ferdig med slåttonna. Kuer som skulde kalve i beitetiden blev ført til fjøset hjemme. Buskapen blev melket morgen og kveld, og det var kvinnene sin jobb. Gardbrukerne som hadde dyr på holmen hadde plikt til å holde ute færing

hver sin uke. Og den som holdt båt hadde også jobben med å "banke mjelke", varsle på nabogårdene om morgen og kveld når det skulde reises til holmen og mjelke. Den som "banka mjelke" gikk da til alle nabohusene og banket i rekkverk eller i stueveggen med en stein. Det var gårdens kvinner og tjenestegjentene som rodde over sundet og melket, morgen og kveld. Hjelp av mannfolk blev det bare når det var meget dårlig vær. Vi guttunge ne fikk ofte være med over til holmen, og da nyttet vi oftest tiden til at leite rak eller plukke myrbær. Det kunne bli meget slit med håndmelking og bæring av tunge melke-hylkje (spann-beholder som de bar på ryggen). Men det kunne også være mye moro og skøy. Og gjentene de kunne ro. Det var ikke mange feilslag med årene der. Jeg tenker på dager til sjøs når mannskapet skulde ha øvelse til å bruke årer i livbåten, det var noen som var uvant med at håndtere årer der.

Ro til Holmen. Teikning: Johan Bernt Ulla

Jeg husker noen gjenter en gang som sang i slutten av tjenestetiden: "Den fjortende er flyttedag, og da skal vi reise i lag, fra Ulla fra slep og slit, til en annen værd so fin". Men som oftest blev det ny kontrakt om tjeneste. De måtte ha noe å leve av den tid og. Ut på sommeren når det blev dårlig beite på holmen, hendte det at kuene gikk i fjøren og begynte å

svømme over sundet til Ulla. Vi måtte da i båt og berge dem tilbake til holmen. Om de skulde svømme over sundet kunne det være noen som blev helt sprengt. Men det har også hendt at kuer har svømt over sundet.

I slåttonn, skuronn og potetopptaking var alle i familien med i arbeidet, både unger og gamle folk. Hesten var vel den som hadde det hardeste arbeid, selv om den blev benyttet på en forstandig måte. Folket på Ulla stelte godt med dyrene sine, og sørget for at for-beholdningen var stor nok til vinteren. Det stod ikke mange gras-stråene igjen, verken oppe i urene eller uti Vikene.

Hesten til far var det snilleste og forstandigste dyr som tenkes kan. Da den blev så gammel at far syntes at den hadde gjort sitt i denne verden, blev mitt tunge lodd å ri den inn til slakteren på Austnes. Det var vel en av mine tyngste stunder.